

OCENA STANJA SKLADIŠČ MINISTRSTVA REPUBLIKE SLOVENIJE ZA ŠOLSTVO IN ŠPORT IN MINISTRSTVA ZA VISOKO ŠOLSTVO, ZNANOST IN TEHNOLOGIJO NA KOTNIKOVU ULICI IN MASARYKOVU CESTI V LJUBLJANI

Vojko Brunček*, Gašper Šmid**, Žarko Štrumbl***

UDK: 7.025:930.353(497.4Ljubljana)

Vojko Brunček, Gašper Šmid, Žarko Štrumbl: Ocena stanja skladišč Ministrstva Republike Slovenije za šolstvo in šport in Ministrstva za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo na Kotnikovi ulici in Masarykovi cesti v Ljubljani. Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. Zbornik referatov z dopolnilnega izobraževanja, Maribor 7/2008, str. 291-296.

Izvirnik v slovenščini, izvleček v slovenščini in angleščini, povzetek v nemščini.

Arhivsko gradivo na različnih nosilcih zapisov je neizogibno podvrženo procesom staranja in počasnega propadanja, na kar bistveno vplivajo njihova materialna sestava in še posebej pogoji, v katerih se ti nosilci hranijo. Med dejavnike, ki najbolj ogrožajo arhivsko gradivo, štejemo: neposredno fizično silo, krajo in vandalizem, ogenj, vodo, biološke škodljivce, onesnaženost ozračja, nepravilno osvetlitev in razna sevanja, neustrezno temperaturo in relativno vlago. Možen dejavnik tveganja za izgubo arhivskega gradiva je tudi neustrezna tehnična in strokovna obdelava.

UDC: 7.025:930.353(497.4Ljubljana)

Vojko Brunček, Gašper Šmid, Žarko Štrumbl: Archival Depots Condition Analysis at the Ministry of Education and Sport and the Ministry of Higher Education, Science and Technology of the Republic of Slovenia. Technical and Field Related Problems of Traditional and Electronic Archiving. Conference Proceedings, Maribor 7/2008, pp. 291-296.

Original in Slovenian, abstract in Slovenian and English, summary in German.

Archival material on various carriers of data is inevitably a subject to the processes of aging and slow decay. These processes are influenced by the carriers' material structure and especially by the conditions under which they are kept. Among the factors, which are the most dangerous for archival material are: direct physical force, theft and vandalism, fire, water, pest, polluted atmosphere, wrong lighting and various radiations, unsuitable temperature and relative humidity. Another possible risk factor for losing archival material is also unsuitable technical and professional treatment.

Ključne besede: arhiv, arhivsko gradivo, hranjenje, uporaba in materialno varstvo arhivskega gradiva, dejavniki tveganja, Arhiv Republike Slovenije.

PREDGOVOR

Arhivsko društvo Slovenije je za arhivsko zborovanje v Velenju v letu 2007 kot eno izmed tem predlagalo predstavitev razmer v arhivskih skladiščih, tako v arhivskih institucijah, kot tudi v posameznih državnih upravnih organih. Ideja je padla na plodna tla in prve ocene z analizo pogojev materialnega varovanja arhivskega gradiva v arhivskih skladiščih arhivskih organizacij so bile na zborovanju v Velenju že predstavljene.

* Vojko Brunček, višji svetovalec - vodja glavne pisarne na Ministrstvu za šolstvo in šport RS.

** Gašper Šmid, višji svetovalec - arhivist za arhivsko gradivo Dravske banovine, Arhiv Republike Slovenije.

*** Žarko Štrumbl, višji svetovalec - arhivist za arhivsko gradivo po letu 1945, Arhiv Republike Slovenije.

UVOD

Prva arhivska skladišča Ministrstva za šolstvo in šport - MŠŠ¹ in njegovih predhodnikov (Republiški komite za šolstvo, Republiški sekretariat za šolstvo ...) so bila na Župančičevi 6 v Ljubljani, upravljal pa jih je pred nedavnim ukinjeni Servis skupnih služb Vlade Republike Slovenije. Omenjena skladišča so v fazi urejanja, ker se bodo ukinila, in niso predmet pričujočega sestavka. Po združitvi MŠŠ z Ministrstvom za znanost in tehnologijo v letu 2000 se je sedež novega Ministrstva za šolstvo, znanost in šport preselil v prostore na Trg OF 13. Večina gradiva je še vedno ostala v skladišču na Zupančičevi 3. Ko pa so na Kotnikovi 38 zgradili novo stavbo in je prišlo do ukinitve Ministrstva za šolstvo, znanost in šport RS, tj. leta 2004, se je Ministrstvo za šolstvo in šport ponovno selilo. V novih prostorih so posvetili veliko pozornosti tudi področju hranjenja stalne zbirke, tako da je ministrstvo pridobilo kletne prostore s skupno kapaciteto cca. 1300 tm.

Arhiv je urejen v skladu z arhivskimi standardi, kar je ugotovil ob svojem obisku tudi inšpektor za kulturno dediščino Ministrstva za kulturo RS, g. Dragan Matić. V januarju 2008 je ministrstvo po selitvi na novo lokacijo na Masarykovi ulici pridobilo tudi nove arhivske prostore, ki bodo do trikrat večji od prejšnjih, kar bo ministrstvu omogočilo zadovoljivo rešitev hrambe trajnega in arhivskega gradiva za daljše časovno obdobje. Predmet pričujočega prispevka sta omenjena skladiščna prostora (Kotnikova ulica in Masarykova cesta).

Po evidencah MŠŠ hrani v svojih skladiščih tako arhivsko kot trajno dokumentarno gradivo in seveda gradivo z določenimi krajšimi roki hrambe. Gradivo skupno obsega cca. 1000 tm. Urejeno je po različnih kriterijih. V osnovi ga hranijo po letu rešitve, starejše gradivo pa znotraj letnikov po abecednem zaporedju (to velja predvsem za strokovne izpite in napredovanja Službe za razvoj kadrov v šolstvu). Novejše gradivo hranijo po letu rešitve, znotraj tega pa po klasifikacijskih znakih in po zaporednih številkah znakov.

Značilnost hrambe je ločevanje arhivskega in trajnega gradiva ter posebej gradiva, ki so mu določeni roki hrambe. Takšen način je za sistem izločanja in odbiranja arhivska gradiva funkcionalnejši in pripomore k večjemu prihranku časa pri urejanju in vzdrževanju. Obsežen del gradiva je tudi »neevиденčnega« (evidentiran je večinoma v sistemu MFERAC); sem se uvrščajo predvsem finančni dokumenti, deloma starejše gradivo investicij, plače v javnih zavodih ipd. To gradivo se hrani posebej po fondih.

Projekt analize stanja v slovenskih arhivskih skladiščih ter upravnih organih je že v letu 2007 predlagalo Arhivsko društvo Slovenije in člani iz Arhiva RS smo se s pristojnimi delavci MŠŠ vključili v projekt s predlogi za boljšo hrambo arhivskega oz. dokumentarnega gradiva.² MŠŠ ima na lokaciji v Kotnikovi ulici cca. 110 m² skladišč. V bistvu gre za dva prostora z betonskimi stenami, vendar dva prostora na Kotnikovi ulici nista pregrajena z vrati. Novi prostor pa je do trikrat večji in je enoten. Predmet te analize so skladiščni prostori na Kotnikovi ulici (večji prostor s 70 m² in manjši 40 m²) in Masarykovi cesti.

¹ MŠŠ - Ministrstvo za šolstvo in šport Republike Slovenije.

² Olga Pivk in Gašper Šmid, *Ocena stanja nekaterih skladišč Arhiva Republike Slovenije in predlogi za boljšo hrambo arhivskega gradiva*, Zbornik 23. zborovanja Arhivskega društva Slovenije, Velenje 2007, str. 45 do 59.

OCENA STANJA SKLADIŠČ

1. Neposredna fizična sila: Stavba na Kotnikovi ulici je bila zgrajena okrog leta 2003 in na Masarykovi cesti v letih 2007 in 2008. Lokacija je v strogem središču mesta Ljubljana na prodnatem terenu. Skladišči se nahajata v prvi kleti poslovne stavbe - grajeni protipotresno, tako da je malo verjetnosti, da bi prišlo do zrušitve stavbe. V primeru zrušitve bi prišlo do fizičnih poškodb arhivskega in dokumentarnega gradiva oziroma njegove tehnične opreme. Spisovno gradivo je deloma v arhivskih škatlah, deloma v arhivskih mapah. Nezaščiteno je predvsem tisto gradivo, ki se nahaja v reševanju pri konkretnih strokovnih delavcih MŠŠ. Ker tečejo skozi prostore cevi centralne kurjave, toplovoda, vodovoda in sanitarne (fekalne) vode, bi seveda lahko prišlo do pretrganja teh cevi in namočenosti gradiva, vendar le deloma in v omejenem obsegu.

1. Rokovanje z gradivom - Gradivo se ob izposoji ustreznemu strokovnemu delavcu MŠŠ zaradi neprimerne ravnanja lahko poškoduje oz. lahko zaradi pogoste uporabe tudi ob pravilnem rokovanju utrpi škodo. Zunanji uporabniki gradivo prevzamejo pri ustreznem strokovnem delavcu in pri uporabi »običajnega« arhivskega in dokumentarnega gradiva ne uporabljajo rokavic. Tako se lahko pokažejo poškodbe na gradivu, ki prihaja v stik z rokami (pot, maščoba, ki jo uporabnik izloča, kreme, umazanija ...). Gradivo se lahko poškoduje tudi ob transportu: iz skladišča ga pripeljejo z vozičkom. Pri tem lahko nehote pride do odrgnin in raztrganin, posledično pa tudi do izgube informacij. Tako notranji kot zunanji uporabniki so seznanjeni s pravili primerne ravnanja z gradivom. Gradivo v skladiščih ni tako reprezentativno in se bolj redko uporablja.

2. Kraja in vandalizem: Zelo majhna možnost. Do skladišč zunanji in notranji uporabniki nimajo dostopa, pa tudi ne bi vedeli, kje iskati določeno gradivo. Možnost kraje obstaja le ob izposoji ustreznemu strokovnemu delavcu, ki da gradivo na vpogled zunanjemu uporabniku, zaradi nepopolnega nadzora zunanjih uporabnikov s strani strokovnih delavcev MŠŠ. Izguba manjšega dela arhivskega gradiva (posameznih dokumentov), ki pa so v določenem pogledu lahko tudi zelo dragoceni. V samem skladišču ni protivlomnih in video nadzornih naprav, stanje se preverja sproti, saj delo v arhivu poteka vsaj polovico delovnega časa. Možnost kraje s strani zaposlenih je zanemarljiva, saj do danes ni bila nikoli zabeležena. Zaposleni teoretično lahko gradivo v torbi, škatli, fasciklu, ovojju ipd. odnesejo iz MŠŠ. Zaposleni imajo odgovoren odnos do gradiva. Zgodi se tudi to, da mnogi zaposleni niti ne vedo, kje se kakšno skladišče nahaja oziroma kje se določeno gradivo hrani. Gradivo, ki je kdaj izginilo za določen čas, je bilo lahko v uporabi pri posameznem strokovnem delavcu, ki ni pristojen za to gradivo, ali pa je bilo narobe vloženo. Osebja se ne preverja.

Dostop je za zaposlene enostaven, seveda, če poznajo razmere in imajo omogočen dostop s kartico.

3. Ogenj - Kratek stik: Do kratkega stika bi lahko prišlo, ker skladišča nimajo centralnih stikal za izključitev električnega toka. Napeljava je sicer nadometna. Lahko pa bi prišlo tudi do požara, ki bi se razširil s hodnika, ki je, tako kot skladišče, opremljen z javljalcem požara. Vrata so železna in negorljiva. V primeru, da bi prišlo do požara, bi ogenj zaznali javljalci požara. V vsakem prostoru so nameščeni še gasilni aparati na prah. Obseg poškodb na gradivu bi bil minimalen, a odvisen od reakcijskega časa vseh udeleženih. V primeru večje razsežnosti bi uspešno in v zelo kratkem času intervenirala tudi profesionalna gasilska brigada, ki je oddaljena od skladišča cca. 2 km.

4. Voda: **4.1. Puščanje strehe** nima direktnega vpliva, ker sta skladišči v prvi kleti. **4.2. Vdor podtalnice** še ni bil zabeležen. Večina gradiva je v škatlah in na policah. Voda do sedaj še ni vdrla v klet. Tudi najemodajalec ima v prvi kleti svoje prostore in bi sprožil reševalno akcijo. Počijo lahko cevi vodovoda, toplovoda, centralne kurjave ali kanalizacije, ki tečejo skozi skladišči. Pri tem se poškoduje gradivo, ki je najbližje izvoru.

5. Škodljivci: Glodalci in mrčes niso bili še nikoli v skladiščih, ker sta stavbi novi.

6. Onesnaženost ozračja - Izpušni plini in prašni delci: Vsakodnevno. Izpušni plini in prah s ceste pridejo z vozički, prah z izpušnimi plini pa se usede na gradivo oziroma njegovo tehnično opremo ob prihodu v skladišče, pa tudi ob prevozu do strokovnega uporabnika. Že sama lokacija skladišč je ob treh prometnicah, tovorni dostop do skladišč je mimo vratarjev ali pa iz garaž, ki sta v drugi kletni etaži. Gradivo, ki še ni v škatlah, se umaže, naprašči, prav tako škatle; zaradi umazanije je to neugodno za tiste, ki ga uporabljajo. Onesnažen zrak pa povzroča škodljive kemijske reakcije. Klimatske naprave prvo skladišče nima, napeljan je sicer sistem za prezračevanje, zračenje prostorov je zgolj slučajno z odpiranjem vrat takrat, ko kdo dela v skladišču, pa še to le na hodnik v prvi kleti. Drugo skladišče ima klimatsko napravo in je s tem zadovoljeno standardom.

7. Osvetlitev in sevanje: **7.1. Notranja osvetlitev:** Gradivo je ob urejanju v skladišču izpostavljeno samo umetni svetlobi, ob uporabi pri strokovnem delavcu MŠŠ pa je izpostavljeno tako naravni kot umetni svetlobi, na posebej močno umetno svetlobo pa naleti ob reproduciranju: fotografiranju, fotokopiranju, skeniranju ali mikrofilmnanju. Za kakšno razstavo do sedaj še ni bilo zanimanja. Na lučeh niso nameščeni filtri proti UV svetlobi. Signature na tehnični opremi so pisane, tiskane z različnimi črnili, nekatera od njih niso ravno najbolj obstojna. **7.2. Zunanja osvetlitev:** Možno ob vsaki uporabi pri strokovnem delavcu in s tem povezanim prevozom. Ker so skladiščni prostori v prvi kleti, ni možnosti zunanje osvetlitve. Vpliva naravne sončne svetlobe ni. Tudi ob uporabi pri strokovnem delavcu ne more priti do direktnega vpliva sončnih žarkov na gradivo. Ker sta skladišči na drugi lokaciji kot pa strokovni delavci, je gradivo izpostavljeno zunanji svetlobi med transportom do uporabnika.

8. Neustrezna temperatura: Temperatura v skladiščih je konstantno 16° C pozimi in 24° C poleti, v bližini cevi toplovoda in centralne kurjave, ki so napeljane skozi skladišča, pa nekaj višja. Gradivo je zelo malo v uporabi in ni izpostavljeno prevelikim temperaturnim nihanjem in tudi relativna vlaga letno počasi niha, in sicer skoraj v običajnih mejah. Temperatura se v skladiščih redno meri, vrednosti se evidentirajo in hranijo. Skladišče na Masarykovi cesti je klimatizirano.

9. Neustrezna relativna vlaga: Vlaga je v zimskem času zaradi toplovodne napeljave konstantno prenizka in se giblje od 44-60 %. Odčitava se s klasičnim mehanskim merilcem vlage, dobljeni podatki so predvidoma le približni. Gradivo ne pregledujejo redno oziroma le naključno, ko ga pripravljajo za uporabnike.

10. Izguba oz. založitev: Velikokrat je izgubljeno ali založeno tudi tisto gradivo, ki je bilo ob raznih urejanjih brez kakršnekoli zabeležke vloženo oziroma vključeno v drug fond ali zbirko. Zgodi se lahko, da si je brez kakršnekoli evidence gradivo izposodil strokovni delavec, kar se sčasoma seveda pozabi. Težava je tudi, ko si pomagajo s študenti. Zanje velja absolutna kontrola dela.

Preglednica: Ocenili smo jih z *, in sicer:

- *** močno ogroža
 ** zmerno ogroža
 * rahlo ogroža
 0 ne ogroža

Dejavnik tveganja	Nevarnost	Objektivna ocena
neposredna fizična sila	zrušitev stavbe	0
	rokovanje z gradivom	*
kraja in vandalizem	tatovi od zunaj - mali tatovi	0
	kraje s strani zaposlenih	*
ogelj	kratek stik	*
voda	puščanje strehe	0
	vdor podtalnice	*
	počene vodovodne cevi, cevi centralne kurjave, cevi s sanitarno vodo in fekalijami	**
škodljivci	glodalci in mrčes ...	0
onesnaženost ozračja	izpušni plini in prašni delci	*
osvetlitev	notranja osvetlitev	0
	zunanja osvetlitev	0
neustrezna temperatura	previsoka temperatura	*
neustrezna relativna vlaga	previsoka ali prenizka relativna vlaga	*
izguba ali založitev	neznana lokacija gradiva, založitev ...	*

Od teh nevarnosti arhivsko gradivo po subjektivni oceni resneje ogroža naslednjih pet dejavnikov:

1. Počene vodovodne cevi, cevi centralne kurjave, cevi s sanitarno vodo in fekalijami
2. Rokovanje z gradivom
3. Kraje s strani zaposlenih
4. Vdor podtalnice
5. Izpušni plini in prašni delci
6. Previsoka temperatura
7. Previsoka ali prenizka relativna vlaga
8. Neznana lokacija gradiva, založitev ...

Preglednica: Kategorije nevarnosti bodo izdelane po Michalskem, ki je upošteval:

- kako hitro pride do poškodb,
- kolikšen je delež poškodb na gradivu,
- kolikšen del zbirke je prizadet,
- kako pomembno je prizadeto gradivo.

3. možno ogroža
2. zmerno ogroža
1. rahlo ogroža
- 0 ne ogroža

Seštevek je vsota vseh ocen dejavnikov tveganja. Tudi drugi del analize je razviden iz razpredelnice.

	Previsoka temperatura	Prenizka relativna vlaga	Počene vodovodne cevi, cevi centralne kurjave, cevi s sanitarno vodo in fekalijami	Rokovanje z gradivom	Izpušni plini, prašni delci
<i>Kako hitro?</i>	1	1	2	1	1
<i>Kolikšen je delež poškodb na gradivu?</i>	1	1	1	1	1
<i>Kolikšen delež zbirke je prizadet?</i>	1	1	1	1	1
<i>Kako pomembno je prizadeto gradivo?</i>	1	1	1	1	1
Kategorija	4 nepotrebno	4 nepotrebno	5 potrebno	4 nepotrebno	4 nepotrebno

Stopnja ogroženosti gradiva znaša v povprečju 4 točke, kar pomeni, da je zahtevana odzivnost nepotrebno do potrebno. Prioriteto predstavlja škoda, ki bi nastala, če bi počila cev, zato je potrebno meteorne in vode kanalizacij dodatno zaščititi. Temeljito je treba nadzorovati spremembe na vodovodnih ceveh, ceveh centralne kurjave in seveda tudi radiatorje, cevi s sanitarno vodo in fekalijami ter toplovodne cevi, poškodbe pa je treba sproti sanirati.

ZUSAMMENFASSUNG

ANALYSE DER TAUGLICHKEIT DES ARCHIVS AN KOTNIKOVA UND MASARYKOVA STRAÙE

Wenn wir die Schätzung der beiden Archive, die wir mit dem Fragebogen herstellten, zusammenfassen, können wir auf den ersten Blick feststellen, dass die Bedingungen für die Erhaltung des Archivmaterials sehr gut sind. Überwiegend ist die Notwendigkeit der Veränderungskriterien als niedrig geschätzt. Das Archivmaterial ist nicht gefährdet. Gründlich sind aber die Wasserleitungen zu kontrollieren, auch die Zentralheizung sowie Abflussröhre. Es ist immer noch besser für die Vorbeugungsmaßnahmen zu sorgen als die Konsequenzen zu beheben. Empfehlenswert sind deshalb Schutzmaßnahmen vor dem Auslaufen der Röhre.